

Tim van Iersel tijdens een sfeerviering.

Geestelijk verzorger Tim van Iersel over pastoraat en dementie

‘Geloven kan ook zonder

“Onze vieringen gaan over vertrouwen en je gedragen weten”

“Woorden kunnen in het pastoraat ook een belemmering zijn”, zegt Tim van Iersel, geestelijk verzorger in drie verpleeghuizen en specialist op het terrein van zingeving en ethiek bij dementie. “Mensen koppelen hun identiteit sterk aan het denken en aan wat je daarmee kunt. Maar dat betekent dat je, als je je denkvermogens verliest, geen waarde meer hebt.”

Tekst: Elke van Riel Beeld: Frank Penders

Op een vrijdagmiddag in juni schuiven twaalf bewoners en twee vrijwilligsters aan rond de eettafels voor een sfeerviering in de huiskamer van WZH Rustoord, onderdeel van WoonZorgcentra Haaglanden (WZH) in Den Haag. Terwijl geestelijk verzorger Tim van Iersel de daarvoor meegebrachte spullen klaarlegt, wijst een mevrouw met roodgelakte nagels naar het dikke boek met geborduurde hoes op tafel: “Is dat de Bijbel?”. Als Van Iersel dit bevestigt en hem haar overhandigt, zegt ze: “Daaraan wordt zwaar getild.” Hij glimlacht: “Ja, dat klopt.” Van Iersel begroet alle bewoners met hun naam en een hand. Tijdens de viering betreft hij de bewoners steeds bij wat hij doet en stelt hij veel vragen, zoals welke symbolen zij zien op de paaskaars. Een kruis, anker en hart, klinkt het. “En een alfa en omega”, vult een mevrouw aan. Waarvoor deze symbolen staan, blijkt ook bekend. “Goed zo, u bent geslaagd”, reageert hij. Als de waxinelichtjes aan zijn, bidden de bewoners samen. Vandaag is het gebed voor elkaar en voor een mijnheer uit de maandelijkse oecumenische kerkdienst.

Fijne sfeer

‘Dank u voor elke nieuwe morgen’, klinkt

het vervolgens uit de cd-speler. Enkele bewoners zingen zacht mee. Anderen zijn meer in zichzelf gekeerd. Een mevrouw slaapt bijna steeds, maar leest alle liedteksten alert mee. Een meneer beweegt vol overgave zijn handen op de muziek. Hij beleeft die intens en moet er uitbundig van lachen, maar soms ook even huilen. In een volgend lied ‘Wat de toekomst brengen moge’ klinkt de zin: ‘Leer mij slechts het heden dragen met een rustig, kalme moed’ – hier extra betekenisvol.

Dit is niet de plaats voor ingewikkelde woorden of gedachten. Van Iersel wil met de tweewekelijkse sfeervieringen dan ook vooral aansluiten bij het gevoelsleven van de bewoners, heeft hij eerder verteld. De rituelen bieden houvast en het herkennen van de oude liederen en gebeden geeft mensen een ervaring van thuiskomen. Een viering is voor hem geslaagd als er een fijne sfeer is, bewoners die eerst onrustig waren ontspannen en opgewekt raken, mensen zich gekend voelen en er veel interactie is. Hij neemt altijd iets mee om te zien en aan te raken, zodat de bijeenkomst ook zintuiglijk is. Vandaag gaat hij eerst rond met een foto van een rups, gevolgd door een grote kleurige vlinder met bewegende vleugels. Als hij die bij bewoners op hun hand zet, reageren zij enthousiast. Een meneer die er tot dan toe stilletjes bij zat, kijkt verwonderd naar zijn hand, terwijl er een stralende lach doorbreekt.

Thema vandaag: opnieuw geboren worden. “Hoe zou je dat als mens kunnen doen?” vraagt Van Iersel. “Door te zorgen voor een beter klimaat van binnenuit”, antwoordt een mevrouw. Wat ze daarmee bedoelt? “Door je goed te gedragen. En dat je met God leeft”, antwoordt ze. Gevraagd

woorden’

of ze denkt dat dit kan lukken, antwoordt ze monter: “Ik denk het wel.”

Vrijwilligster Elly Spitman zegt na afloop dat ze merkt dat de sfeervieringen de bewoners uit hun apathie halen. “Ik ben zelf helemaal niet zo gelovig, maar de huiskamervieringen met Tim vind ik prachtig.” Vrijwilligster Jeannet Boon geniet ervan te zien hoe creatief Van Iersel de mensen erbij weet te betrekken, zonder veel woorden. De vieringen bieden de bewoners wat ieder mens volgens haar nodig heeft: voeding.

Geen vragenlijst

Van Iersel (33) studeerde theologie aan de Vrije Universiteit en werkt sinds zijn 27ste in verpleeghuizen. Als theoloog en predikant is hij heel verbaal en cognitief opgeleid. Slechts enkele bewoners zijn echter nog zo talig dat hij het met hen kan hebben over levensvragen. De basis van pastoraat bij dementie is volgens hem daarom vooral: gewoon bij iemand zijn, ook als je geen goed gesprek kunt voeren. “Ik blijf zitten, ook als iemand niets zegt, of ik niets begrijp van wat hij of zij zegt. Soms word ik dan onrustig, zeker als de zorgmedewerkers rondlopen. Dan denk ik: wat doe ik eigenlijk? Maar ik heb al vaak meegemaakt dat iemand, als ik weer verder ga, zegt: ‘Wat fijn dat je er was’, of vraagt: ‘Kom je nog een keer terug?’ en mijn aanwezigheid ook

“**‘Ik blijf zitten, ook als iemand niets zegt, of ik niets begrijp van wat hij of zij zegt’**”

koppelt aan mijn rol als predikant.”

Bewoners nemen hem vaak in vertrouwen. “Een arts of psycholoog is gericht op behandelen en een doel bereiken. Dat is logisch vanuit hun functie, maar sommige mensen voelen dat als druk. Bewoners die mij niet goed herkennen, vragen soms: u komt toch niet weer zo’n vragenlijst afnemen of een test doen? Dan blijkt het een opluchting dat ik alleen wil weten hoe het met iemand is.” Soms neemt hij foto’s van vroeger mee om daarover te praten, of voor mensen die katholiek zijn een rozenkrans. En hij heeft oude liederen op zijn iPhone. Met name mensen op hun sterfbed willen daar vaak graag naar luisteren.

Binnen de overkoepelende zorgorganisatie WZH maakt Van Iersel deel uit van het Expertteam Euthanasie. Hij is blij dat euthanasie in bepaalde gevallen mogelijk

is, maar benadrukt dat de grenzen helder moeten blijven, omdat mensen anders druk vanuit hun omgeving kunnen gaan ervaren. Wat hij lastig vindt, is als mensen puur uit angst voor de toekomst tot euthanasie besluiten. “Dat zie ik steeds vaker. Zeker bij de babyboomgeneratie voor wie het leven maakbaar leek en alles steeds vooruitging qua mogelijkheden en welvaart. Zij zeggen het vaakst: ‘Dat wil ik niet hoor, wat mijn moeder overkomt, ook al is ze misschien gelukkig hier.’” Maar volgens Van Iersel kun je eigenlijk niet voorspellen hoe je in de toekomst onder bepaalde omstandigheden zult voelen. Hij heeft ook al vaak gezien dat mensen, als hun angsten eenmaal werkelijkheid worden, toch meer aankunnen dan ze vooraf dachten.

Focus op denken

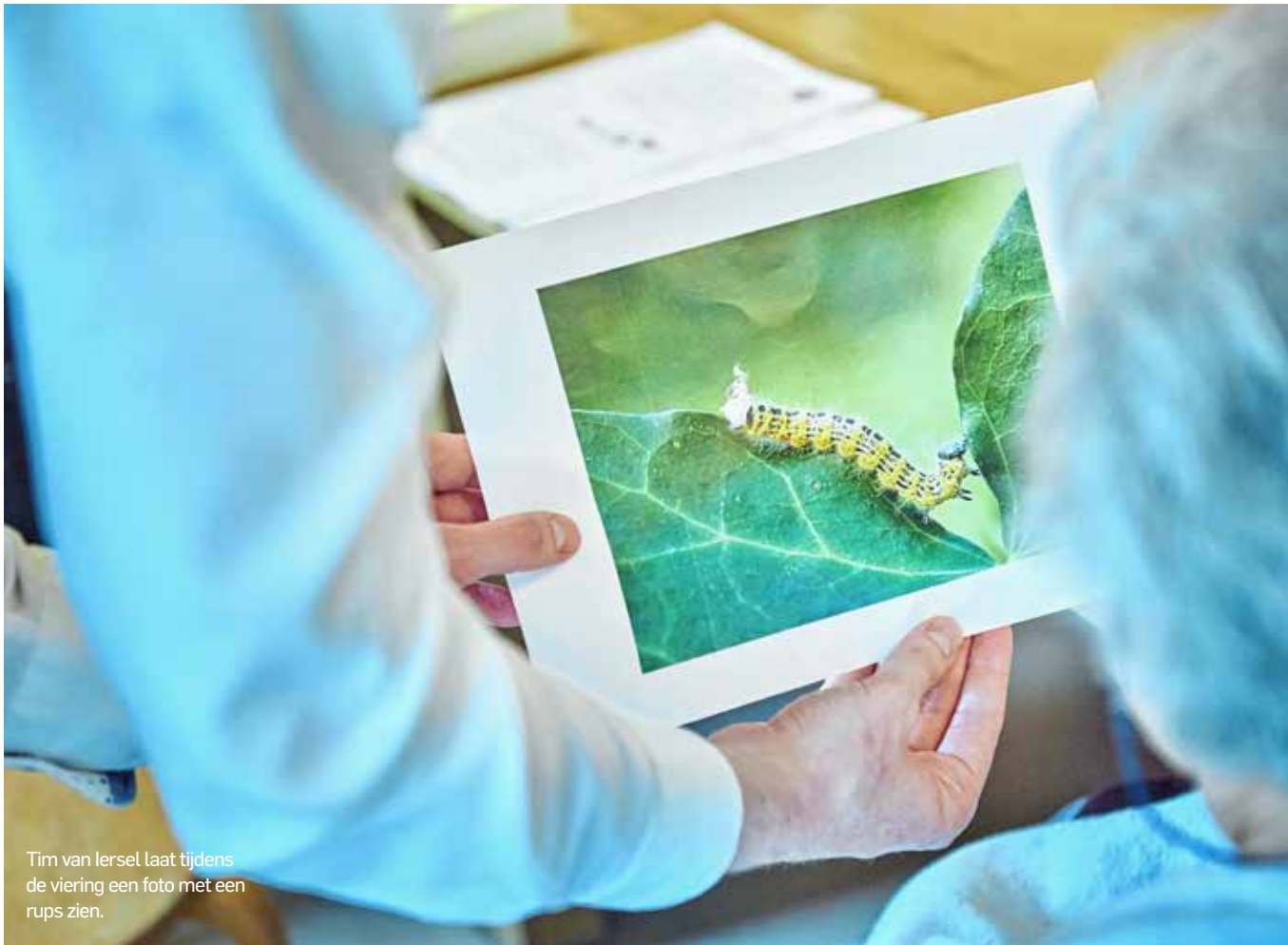
Van Iersel ontwikkelde zich tot expert op het gebied van pastoraat en ethiek bij dementie. Sinds kort beantwoordt hij voor Alzheimer Nederland vragen over omgaan met rouw en verlies en dilemma’s in de zorg op de website dementie.nl. Voor mantelzorgers organiseert hij gespreksgroepen met vijf bijeenkomsten over thema’s rond zingeving, zoals ‘verlies en levenseinde’ en ‘geven en ontvangen’. “Sommige mensen zeggen dan: mijn moeder was vroeger nooit knuffelig of zei nooit: ‘Ik hou van je’ en nu wel. Het is hier niet één groot tranendal. Tegelijk waren deze mensen natuurlijk ooit een zelfstandig en onafhankelijk persoon, terwijl ze nu steeds verder aftakelen. Dat hun naasten dat pijnlijk vinden om te zien, begrijp ik goed en wil ik zeker niet bagatelliseren.”

Dat vaak naar dementie wordt gekeken als: dat is toch geen leven? snapt Van Iersel ook. “Mensen met dementie vragen zich zelf ook af door wat er met ze gebeurt: wat heeft het nog voor waarde?, of zijn bang dat er niks meer van ze overblijft. Familieleden vragen: ‘Wat heeft dit voor zin?’, of zeggen: ‘Dit had mijn moeder niet gewild’, of: ‘Ze is mijn moeder niet meer’. Dan vraag ik weleens: ‘Maar wie is ze dan wel?’”

De geestelijk verzorger vraagt dit omdat hij merkt dat we leven in een maatschappij waarin denken hooggewaardeerd wordt. “Mensen koppelen hun identiteit sterk aan het denken en aan wat je daarmee kunt. Maar dat betekent dat je, als je je denkver-

Verwondering over een vlinder op je hand.

Tim van Iersel laat tijdens de viering een foto met een rups zien.

mogens verliest, geen waarde meer hebt.” Zelfs in de kerk ziet hij die cognitieve focus. “Ook daar moet je hoofd het blijven doen, anders hoor je er niet meer helemaal bij. Als iemand raar doet, of bij het Avondmaal het brood in z’n broekzak stopt, zeggen mensen: ‘Dat kan toch niet?’ Maar als iemand met dementie zijn vrijwilligerstaken niet meer goed kan uitvoeren, kun je diegene ook een maatje geven om te helpen.” Dat mensen met dementie nog helemaal van waarde zijn en er nog steeds toe doen, heeft voor Van Iersel te maken met een kern die verder gaat dan het denken: de ziel. Voorheen zag hij het lichaam als tijdelijk omhulsel voor de ziel en de ziel als belangrijker. Inmiddels is hij ervan overtuigd dat beide even belangrijk zijn en dat het lichaam evengoed iemands identiteit bepaalt. Hij ziet de ziel oplichten in de ogen van mensen bij het zingen van bekende liederen. Het sterkst ervaart hij zielscontact als hij stil bij mensen zit. “Ik heb hier

pas geleerd dat woorden daarvoor soms alleen maar een belemmering zijn, want in gewoon pastoraat ga je altijd meteen in gesprek en valt eigenlijk nooit een stilte.”

In je hele lijf

Hoewel het werk hem doorgaans niet zwaar valt en veel bewoners het naar hun zin hebben, geldt dat niet voor iedereen. En soms is en blijft iemand angstig. “De laatste tijd vraag ik me vaker af: waarom is dit lijden er? Ik heb daar geen antwoord op. Ook niet als mensen mij vragen: waarom overkomt mij dit? Ik zeg dan dat ik geloof dat God er is, dwars door dat lijden heen, dat Jezus met mensen meelijdt en dat wij geroepen zijn om er voor elkaar te zijn. Ook als iemand zelf niet meer weet wie hij is, kunnen wij ons diegene nog wel blijven herinneren, als deel van de gemeenschap.” Van Iersel ervaart dat sterk tijdens de viering van het Avondmaal. Dat is voor hem een diepe ervaring geworden, omdat

hij er dan letterlijk voor zorgt dat mensen deel blijven uitmaken van het lichaam van Christus. “Ik ga dan bij iedereen langs, sommigen willen het brood op de tong, anderen raak ik aan. Niet iedereen begrijpt het misschien nog helemaal, maar het gaat verder dan cognitie alleen.”

Geloven is voor Tim van Iersel zelf ook lichamelijker geworden sinds hij in het verpleeghuis werkt. “Zeker als theoloog, maar ook als protestant is geloof iets waarover je nadenkt en op reflecteert, terwijl ik hier heb ervaren dat het niet alleen gaat over nadenken, maar in je hele lijf zit, als een soort levensenergie.” Geloven zonder daaraan woorden te geven kende hij al vanuit het mediteren. Hij vermoedt dat mensen met dementie tijdens de sfeerviering iets vergelijkbaars ervaren. “Dat gaat heel basaal over vertrouwen en je gedragen weten, maar ook over voelen dat – zonder dat iemand zich er misschien van bewust is – God in hem of haar leeft.” ●